

До читача

Сюжетні біти роману ґрунтуються на реальних подіях, герої справжні, змінені імена й не оприявлені локації. Художні засоби незначні, вигадки мізерні.

З пошаною і вдячністю до кожного з вас.
О. Демір

*Софії, Еміру, Стелі — трьом прекрасним людям,
яких мені довелося народити,
щоб ніколи більше не відчувати
самотності.*

*Видавництву і професійній команді, які повірили
в мене і мій текст.*

*Facebook друзям, які читали, мотивували
і підтримували всі мої літературні експерименти.*

Дякую

Пролог

Мене дратує правда. А ще більше, як люди за нею упадають. Хіба хтось знаходив у правді втіху і підтримку, яку здатна подарувати вигадка? Коли холод і страх прохромлюють тіло крижаними стрілами, тільки рятівна вигадка може прийти на допомогу.

Ким я тільки не була, опинившись в дитячому будинку. Принцесою, яку вкрала у мами зла відьма, а може, цигани з кочівного табору, вони відвезли мене аж на край світу, але мама обов'язково з'явиться. Вона ж колись була. Однак відомостей про неї зовсім мало — прізвище та рідкісне ім'я з особової справи, декілька світлин, які зафіксували її візити в дитячий будинок. Обличчя майже не видно, на мамі завжди висіли інші діти, не випускаючи з обіймів, це грало на нервах тоді, і псує кров тепер, коли я переглядаю поцуплені з теки знімки.

Історія мого походження завжди не давала спокою, з часом вона ускладнювалась, обростала новими подіями і персонажами із уже не дитячих книжок. Можливо, я донька куртизанки і бандита, улюбленою була історія про те, що мама шпигунка і загинула при виконанні секретного завдання. Зрештою всі фантазії звелися до її загибелі. Так легше було пояснити її зникнення і приспати бажання знати правду.

Перед школою сиріт з дитячого будинку розподіляли в інтернати, і це була межа, за якою втрачалась надія. З інтернатів рідко забирають в родини. Але мені пощастило, яскраве сонце зійшло на небосхилі і поцілувало маківку.

У величезному всесвіті для мене віднайшлися батьки, а разом з ними справжня бабуся, власна кімната, нове прізвище, подарунки на дні народження і багато-багато радості. Мене взяли за доньку прийомні батьки.

Толік і Соня, на перший погляд, були звичайними людьми, але мали особливу суперсилу. Варто було їм взятися за руки, як ритм їхнього дихання змінювався, прилаштовуючись одне до одного. А коли ці двоє обіймалися, то складались у живий паз, який пульсував і змінював простір навколо. Батьки кохали одне одного з такою силою, що здавалось — злегка помирали, коли їм доводилось розлучитись хоча б ненадовго. Обіймаючи їх обох, я відчувала як свідомість тамує сумні спогади і збляклі фантазії. Для усіх, хто не знав правди, я була наслідком цієї неймовірної любові. Чого іще бажати...

У 2014 на Сході почалася війна, і наше життя змінилося. Загинув брат мого батька, він був військовим. Здавалось, бабуся не переживе його смерті. Після кожної жахливої новини зі Сходу наша реальність розпадалась на дрібні частки, і відновлювалась зовсім в іншому вигляді. А у 2022-му на Україну полетіли ракети, і мій власний рай перетворився на пекло. Тато записався в тероборону і переїхав на полігон для посиленних тренувань, мама відвідувала курси екстреної медицини, але роботу не покинула, вона працювала медсестрою в поліклініці. Мене відвезли до бабусі, адже тато готувався відбутися з дня на день у складі новоствореної бригади туди, звідки тисячами прибували біженці, а мама з цивільної медсестри поспішала стати парамедикинею.

На моє шістнадцятиліття ми з бабусею їли яблучну шарлотку і переглядали новини. Я уже не пам'ятала коли новини були без війни, і не знала людей, яких вона не торкнулась.

Бабуся, переживаючи за батьків і постійну небезпеку, не спала ночами, а зараз після чаювання і приємних спогадів задрімала на канапі. Я вкрила її тоненькою ковдрою і тихо вийшла на ганок. Тільки б не завилася сирена, нехай поспить.

На садовому столику лежали яблука і горіхи, в скляному келішку трохи свіжої шипшини, я висипала її на глиняне деко і пройшлася пальцями по лискучих ягодах. Вона ще встигне пров'ялитись під лагідним сонцем. Взимку бабуся дістане її з полотняної торбинки і приготує чай. Ми питимемо його разом, і літо, яке у нас відібрали, повернеться блакитним небом і квітучими полями. Все навколо нагадувало про батьків. Чим далі заходило в осінь, тим частіше сум накочував хвильками і лише зрідка відступав.

З поштової скриньки на траву випали рекламні буклети, і я згадала, що давно її не перевіряла. Дістала лист з пенсійного фонду, рахунки за електроенергію і цупкий конверт кремового кольору. Найбільше здивувало те, що він призначався мені. Наша адреса акуратно виведена українською, а зворотна — італійською, в кінці латиницею ім'я з особової справи. Те саме, рідкісне.

Вражена раптовістю відкриття, в глибині душі я не здивувалась. Скільки себе пам'ятала, мала передчуття, або навіть знання, що через свою звичність не потребують словесного формулювання — це колись відбудеться. А у той момент, розглядаючи два аркуші паперу, збагнула, що відчуження втрати, туги, самотності, яке завжди було зі мною і віддаляло від інших людей, — нарешті має пояснення. Справа в моїй мамі.

Колись я була донькою іншої жінки.

Я пояснювала її зникнення смертю, але вона жива.

Хто ж я тепер для неї? І ким є для мене вона?

Не знаю скільки часу я провела на ґанку, дочитавши листа. Важкі думки обплутали мене, як павутина. Колись давно я мріяла дізнатися правду, ця думка була нав'язливою і переслідувала мене. З тих пір минуло багато років, у мене з'явилася родина, спрага дізнатись правду відступила, а з часом настільки затихла, що далася про себе забути. Але цей лист перевернув у мені все, і дивне відчуття прокинулось. Воно стрімко росло всередині, я відчувала його

фізично, щось холодне в районі шлунка. Знайоме хвилювання пульсувало у скронях і чіпкою хваткою здавлювало горло.

Коли я нарешті підвелась, вже почало темніти. Бабуся поралась на кухні, перебуваючи в гарному настрої, короткий сон пішов їй на користь. Відмовившись від вечері, я пішла до своєї кімнати. Лист все ще був у мене в руках. Сівши за стіл, почала обдумувати ввічливі фрази, щоб відмовитись від зустрічі з мамою, яка колись мене народила. Мені було простіше мати з нею справу як з померлою, тоді як з живою я не знала, як поводитися. Цей висновок, мабуть, не варто згадувати в листі.

Згодом закинула початого листа і взялась за книгу. Час перед сном я завжди присвячувала читанню, занурюючись в інший світ. Але в цей вечір книга не спрацювала. «Я можу дізнатися правду...» — шепотів голос, і від нього ніде було подітися. Пововтузившись без сну до опівночі, помітила, як місячне сяйво повзе кімнатою до столу, обмацує предмети, книги, лягає пласкою плямою на кремовий конверт з гострими кутиками.

У напівсні мої спогади змішались з фантазіями, пережите з почутим, ось я уже простую чужим містом, розшттовхуючи людей, а насправді важке повітря навколо себе. Виринаючи з липкого марева, хапаюсь за свідомість і намагаюсь зрозуміти кого я шукаю, одночасно даю опір власним думкам і бажанням. Ось жінка з натовпу мовчазних людей повертає до мене голову, й одразу вивищується над усіма, оживає. Золотаве волосся, плавно окреслені високі вилиці, ідеальні пропорції обличчя, шкіра випромінює м'яке світло. Її вроду можна було б назвати спокійною, якби не очі кольору м'ятних льодяників — живі, глибокі, як відблиск зеленої крони в лісовому озері. Я намагаюсь пригадати, яку книгу читала перед сном й усвідомити, чи моє тіло досі перебуває у ліжку. Несподівано рев сирен повітряної тривоги розтинає простір. Ось і все, загрозлива реальність знову краде сні у мого міста, а мобільний додаток стверджує, що у всієї

країни. Сусіди прокинулись. Не наші, а ті, «за поребриком». Потрібно бігти в укриття.

Тато в перших боях отримав контузію, а за два місяці важке поранення під Ізюмом. Він ще не знав, що вижив, перебував у комі, а мама вже була поряд. Вона спочатку рвонула туди, де його поранило, в зону бойових дій, але не доїхала. Військові затримали. Її потрібно було фізично затримати, бо зупиняється сама вона не збиралась.

Потім оселилась під дверима палати. Лікарі радили не плекати ілюзій, ногу не вдалось врятувати, мало шансів на те що виживе, а вона вдавала, що не розуміє, і кричала на них і на Бога. А потім схопила його за бороду і переконала повернути її коханого. Коли тато вперше після поранення прийшов до тяти, то побачив її обличчя. Коли я думаю про це, у мене сльози течуть струмками. Приїхати мені не дозволили, шпиталь занадто близько до зони бойових дій.

Про мою евакуацію до Європи думали давно, ще на початку повномасштабного вторгнення. Я опиралась з усіх сил, сердилась, доходило до істерик, понад усе мені хотілося бути з ними у ці важкі часи. Поки не всі мої друзі виїхали, я мала аргументи, але з кожним днем їх ставало менше. Якось тато зателефонував зі шпиталю і надтріснутим, але таким рідним і люблячим голосом почав зі мною говорити. Розповів, як багато втратив на цій війні, але збирається продовжити боротьбу. Спочатку відновиться в Україні, поїде на протезування в Ізраїль, потім долучиться до команди інженерів і розроблятиме дрони. Це війна дронів, а не людей, і хто скоріше це збагне, той і здобуде Перемогу.

— Мене ніщо не зупинить, Юльцю, окрім... — тато на мить зупинився, — якщо з тобою щось станеться, вся моя боротьба втратить сенс, і тоді я зламаюсь...

У той момент я зрозуміла, що не маю вибору. Нехай краще ресурси моїх батьків ідуть на Перемогу, а не плавляться від хвилювання за мене. Ще за три дні приїхала мама. Вона помітно схудла і змарніла за останні місяці, на вилицях грав

нездоровий рум'янець, тільки її прекрасні карі очі горіли ентузіазмом, вона раділа, що тато потрапить на програму протезування в Ізраїль, і що я нарешті їду в безпечне місце. Як же егоїстично, з мого боку, було так довго їх мучити. Батькам залишилось умовити бабусю, але тут без варіантів, я знала, що вона нікуди не поїде.

На вибір я мала три локації — поїхати в Польщу до маминої подруги, в Чехію до татових родичів, або скласти іспит і спробувати вступити до ІТ-коледжу в Нідерландах, вони виділили 100 безоплатних місць для абітурієнтів з України. Якщо уважно перечитати програми для українських біженців, можна було б знайти ще щось. Світ відкрив свої двері для українців, люди з цивілізованого Заходу допомагали і щиро бажали накидати на шальки терезів людяності, щоб врівноважити те жахливе зло, яке творив з Україною осканженілий «братський» народ. До іспиту в коледжі залишався місяць, то ж обрали спочатку Польщу. Мені було байдуже, куди їхати, яка різниця, де скіти, якщо батьки з бабусею залишаться в небезпеці.

Коли я вирушала в дорогу, був звичайний день, не рахуючи пронизливого виття сирени. Перевірила валізу, похапцем закинула декілька улюблених книжок, подумавши, дістала з шафи «Голема» Густава Майрінка, він неабияк підходив до мого настрою, і поклала в наплічник для читання в дорозі. Мені давався шанс поїхати туди де немає війни, звуків сирени і новин про прильоти, але настрої був гнітючим. Я стримала сльози, прощаючись з бабусею вдома, але на автостанції, схопившись за маму, не могла від неї відірватись. Вона гладила мене по спині, тихенько нашіптувала:

— Ти скоро повернешся, котику, обіцяю. Вивчиш іноземну мову, наберешся нових знань і повернешся. Чуєш? У нас буде багато роботи після Перемоги. Потрібно вірити в краще, завжди потрібно вірити...

Автобус м'яко рушив з платформи, а мені ще довго стояли у вухах мамині слова про віру в краще. Вона своїм

прикладом щодня демонструвала, як жити і вірити. І я так зможу. Як все-таки мені пощастило з батьками! Витерши сльози, я стала дивитися у вікно, розглядати попутників і налаштовуватись на нове життя, яке почнеться вже завтра.

Поспавши трохи і перекусивши канапками, я відчула деяке полегшення і дістала «Голема». Зсередини книжки випав лист кремового кольору, про який я давно не згадувала. Байдуже переглянула слова, уміло складені в рядки, відмітила, що вони не справили на мене такого враження, як першого разу. Більш того, зараз цей лист здавався мені абсолютно недоречним. Бажання дізнатись історію свого походження, яке мучило мене все життя, було поховане під пластами інших сильніших емоцій. Я думала про батьків, про татову реабілітацію, про Перемогу, після якої зможу повернутись. Фантоми минулого здавалися у той момент збляклими і непереконливими.

Наостанок глянувши на листа, намірилась відправити його в торбу зі сміттям, але мою увагу привернув дрібний шрифт після слів прощання. Увесь лист написаний від руки, тільки цей рядок набраний на комп'ютері. Дивно, щоб ідеально розмістити друковані слова під рукописним текстом, необхідно було спочатку їх видрукувати, а потім вже писати. Ці дії мали сенс лише в тому випадку, якщо друкований рядок ніс у собі щось дуже важливе. Я не помітила його першого разу, бо читала лист в потемках на ґанку. І зараз майже не розрізняла слів. За допомогою ліхтарика з телефону вдалось розгледіти посилання на Google Doc. Просканувавши посилання, я ввела його в рядок пошуку. Підтягнувся файл на 360 сторінок з доступом до завантаження. Це була історія жінки з рідкісним ім'ям з моєї особової справи. Судячи з років, указаних в короткій передмові, вона брала початок задовго до мого народження. Нічого собі! Кров застукала в скронях. Що там може бути на майже чотирьох сотнях сторінок? Я оглянула салон, сусідка, що сиділа поряд, втишившись, задрімала, іншим пасажирам не було до мене діла,

в автобусі пригасили світло, до зустрічі з маминою подругою не менше восьми годин. А у мене в руках ключ до минулого, яке завжди не давало спокою. Скільки разів я планувала похоронити його, оплакати і нарешті відпустити. Але воно виявилось сильним і живучим. Тим часом файл завантажився. Декілька хвилин я зволікала, відчуваючи хвилювання від наближення чогось незворотного, того, що назавжди змінить моє життя, але врешті цікавість перемогла, і я тремтячими пальцями натиснула «відкрити файл».

Для мене слова бачити і читати давно мали однакове значення, тож зручніше умостившись, я занурилася в текст на екрані.

Частина перша

Молочні роки

Відколи себе пам'ятаю — ненавиджу дощ і хробаків. Брудно-червоні трубочники рухливими жмутками в'юнились у пластиковому кюветі. Сусід Олег добував хробаків зі споду замуленої канави й годинами промивав під тоненькою цівкою води, виполіскуючи бактерії перед тим, як згодувати акваріумним рибкам. Я з відразою за ними спостерігала й усвідомлювала, що навіть таке нікчемне життя, плід стоячої тухлої води, дегенерації та відсутності гігієни комусь потрібне. Краще б мозок відмовився будити спогади, з людьми так буває, але не зі мною. Пам'ять увібрала весь непотрібний мотлох, втрамбувала у дальні закамарки і протягнула крізь роки. Я радо позбулася би половини своїх спогадів, особливо — дитячих. Коли залишаюся з ними наодинці, вони мене труять.

Ми з мамою жили в гуртожитку при невеличкому цементному заводі, й на одинадцять кімнат першого поверху припадало два туалети та один умивальник. Спершу умивальників було три, але в одному розбилася раковина, і її не замінили, у другому Олег промивав колонії трубочників, а до третього справного завжди була черга.

Пам'ятаю себе з чотирьох років. Безтурботна пора дитинства — молочні роки. Попри назву, вона не має нічого спільного з молоком. Тут справа в зубах. Доки не випадуть перші зуби, дрібні, мов горішки, — молочні роки тривають. Психологи стверджують, що це найважливіший період у житті. Невпинно триває запис на невидимий носій, і потім

його неможливо відформатувати. Вбиті у голову фільтри залишаться на все життя, й крізь них ми споглядатимемо за світом і собою.

Батька я не знала, мама, коли згадувала про нього, завжди говорила «він». До того ж, він був нетутешнім, із Грузії. Його забрали до пологів, спочатку в СІЗО, а згодом ув'язнили. Народжувати мама їхала як одиначка. Місце грузинського тата було вільним за нашим розхитаним столом. І важко сказати, що було би кращим — тато-алкоголік з цементного заводу, чи оте порожнє місце.

Але Марікою я стала завдяки йому. Коли «біленька» не зовсім висмокчала мамі розум, вона пригадувала різне. Розповідала, як за місяць до пологів завітав чоловік від «нього», не роззувшись із вулиці, хазяйновито пройшов до столу, згорнув убік усе, що там лежало, дістав з сумки коньяк, апельсини, цукерки, тицьнув вагітній мамі конверт із грішми. Уже на виході, обернувшись, сказав: «Як буде донька, він просив назвати Марікою». Більше про «нього» ніхто не чув. Позаяк батько ніколи ні про що не просив, а завжди наказував суворим тоном або стусанами, мама з поваги чи зі страху — прохання його виконала.

Після пологів вона повернулася в похмуру неприбрану кімнату, довго дивилася на повитий рожевою стрічкою згорток, доправлений не за тією адресою, і до неї повільно, крізь тупий біль унизу живота і пекучий згусток у горлі, доходило, що його вже не можна повернути назад або передати іншому. Мама зрозуміла, що залишилася сама. Відкоркувала коньяк і вперше напилася до безпам'ятства. Тим згортком була я...

* * *

Мені п'ять. Лежу вдома і намагаюся зрозуміти, що змінилось. Ще вчора було чотири, я умилася, перевдяглась у сорочку в горошок, помріяла про щось смачне — я щовечора мріяла про смачне, мабуть, усі діти так роблять, — лягла у своє ліжко, заснула, вранці прокинулась — і мені вже п'ять. Продовжую лежати і чекати, розглядаючи свою

кімнату. Власне, вона не тільки моя, ми живемо тут з мамою. Від дверей до вікна можна нарахувати дванадцять кроків. Під вікном стоїть стіл, і якщо його відсунути, кроків буде більше. Я вмю рахувати до ста і знаю всі букви. В кімнаті тринадцять великих предметів — ліжко, холодильник, диван, шафа, стіл, буфет, велика коробка з гофрованого картону, що теж виконує роль шафи, тумба з книгами, телевізор і чотири стільці. Якщо полічити весь посуд, одяг, книги, подушки, гудзики в коробці, то предметів набереться тисяча. Мабуть, зможу це зробити, коли мені буде шість.

Моє ліжко стоїть за вхідними дверима, і головою я лежу до стіни, що відокремлює кімнату від коридору. В нас довгий коридор, і добре чути, хто і коли ним крокує. На першому поверсі багато кімнат, й у кожній живуть люди. На наших дверях сріблястий овал з цифрою 10. Я знаю повну адресу, знала це у чотири роки. Мені не дозволено заходити до інших кімнат на нашому поверсі, але дуже хочеться. З дітьми з гуртожитку можу гратися тільки на вулиці.

У кімнаті тихо, мама на роботі. Вона працює на прохідній цементного заводу і не завжди каже, куди йде. Але її легко знайти — якщо нема в кімнаті, у спільному туалеті або на спільній кухні, то вона на прохідній. Мені подобається приходити до неї на роботу. Там теж є кімната, не така велика, як наша, шість кроків. Але у ній є справжній телефон. Він стоїть на столі й робить біп-біп-біп, коли я беру слухавку. Крім стола та стільців, у маминій робочій кімнаті нема більше нічого. Вона не любить, коли я до неї приходжу. І взагалі мама мене не любить. Я довго думала, чому, а потім зрозуміла, і мені полегшало. Ми з нею не схожі. У неї каштанове волосся і карі очі, а моє волосся кольору тирси на пилорамі. Коли я пірнаю в тирсу, то на косах її важко помітити. А очі... Я не знаю, які у мене очі, вони бувають сірими і зеленими, а коли плачу, стають червоними й мокрими. Одне слово, я не була схожа на маму, і це її засмучувало.

У дитинстві я понад усе любила не іграшки та свята, а «Лікарську», і вмить вирізняла її на прилавку серед інших

ковбас; «Лікарську» випускали у велетенських цурпалках, схожих на зігнуті коліна. Хрещена мама, Катюня, завжди приносила великий шматок цієї ковбаси і пильнувала, щоб я не гризла її разом із коричневою харчовою плівкою.

Уже не пригадаю, за яких обставин дізналася, що хрещена — це вибірна посада, й з жахом усвідомила, що на місці Катюні могла бути інша жінка. Згодом придумала собі янгола-охоронця, котрий запізнився на роботу в день мого народження, а потім і зовсім зник, тож хрещеній довелося трудитися за двох: за себе і за нього.

Катюні було сорок, і її давно годилося називати Катериною, або Катериною Олександрівною, але ніхто до неї так не звертався. Вона була невисока на зріст, худенька, жвава, дзвінкоголоса, по-дівчачому сміхотлива — Катюня і є. От із нею ми були схожі, якби не волосся. Її волосся блищало на сонці, як мідний дріт, вона була чистим, м'яким світлом мого життя й чудово пахла — медом і яблуками.

Окрім хрещеної, мене іноді підгодовували сусіди. На кухні вони говорили про когось, не називаючи імені. Але вкотре чуючи — «бідна дитина», «вуличне собаченя», здогадувалася, що то про мене. Наші двері найближчі до кухні, тож якщо лежати тихо, можна почути багато цікавого про себе й інших мешканців гуртожитку. Дивувало, чому сусіди так думали, у мене ж була кімната з цифрою 10.

Найважче жилося взимку. Шуби чи пальта вистачало на два-три роки, а із взуттям було гірше. Яюсь перепали чорні чоботи, на два розміри більші, цілі, тільки блискавки не застібались. Я зшила халяви знизу догори, взутися могла і без блискавки, але першого дня мало не вбилась у цих чоботях, підошви були стоптані та слизькі, як поверхня стола. Щовечора я над ними чаклувала. Потримавши над вогнем великого цвяха, «малювала» на підошві борозенки, щоб не ковзатися. На один день допомагало.

Мені здавалося, що я така, як усі діти в гуртожитку, і не розуміла, чому нам не дозволяють разом гратися. Часто сиділа у дворі й думала. На вулиці краще, можна змішатися

зі зграйкою друзів, разом подуріти. Коли діти розходилися по кімнатах, йти в гості мені було зась. М'яко, але впевнено, двері зачиняли перед носом. Чула, як інші батьки пошепки наказували «вкраде щось або заразить стоматитом і кон'юнктивітом». Я не знала, що таке стоматит і кон'юнктивіт, ніколи не хворіла і не крала. Але хіба можна сперечатися з дорослими!

Тож вимушено проводила у дворі багато часу, сидячи верхи на широкому паркані, спостерігала за «територією», так ми називали відгороджену від подвір'я частину цементного заводу. Там було цікаво — завжди лунали голоси, гуркотіли машини, робітники вивантажували пісок, мішали у гігантських чанах цемент. Перелазити на «територію» дітям суворо забороняли. Але після вісімнадцятої години за парканом усе стихало. Бігали сторожові пси, добрі й лагідні. На прохідній чергувала мама, а на території підстаркуватий, тугий на вухо, сторож. Дочекавшись вечора, я пробиралася в «заборонену зону». Нічого небезпечного, крім лісопильної рами, на мій погляд, там не було. Я шукала биту руду цеглу, вуглики, закам'янілі шматочки вапна і малювала на паркані окатих принцес, креслила класики на асфальті. Улюбленою розвагою на «території» була Піщана гора. Однак цей захопливий атракціон, доступний тільки мені та сторожовим собакам, мав недолік. Видряпавшись на гору і жужмахом скотившись униз, я потім довго витріпувала пісок і дрібну ракушню з волосся, одягу й навіть із трусиків.

А ще на території стояли в ряд вантажівки з теплими кабінами. Від них пахло мастилом і залізом, а від гігантських покришок — розпеченою гумою. Здавалося, машини живі й дихають, лише поснули, а завтра прокинуться і знову заревуть. Іншою улюбленою розвагою на «території» була величезна металева загата з дрібною тирсою. Там теж можна було пірнати, занурювати руки і ноги в пухку жовту масу, вбирати носом гострий запах деревини. Загата з дерев'яною стружкою мене не вабила, об неї можна подерти шкіру. Найбільш дошкульним і, на мій погляд, непотрібним

на «території» був склад пресованої скловати. Я намагалася триматись якомога далі від гігантських рулонів брудно-коричневого кольору, бо від найменшого контакту з ними у мене свербіла і пекла шкіра.

До останнього пункту «території» я підходила з острахом. У найдальшому кутку громадилася пилорама — гігантський деревообробний верстат для розпилювання дерев. Коли вмикали пилораму, я чула натужне ревіння і дзижчання у себе в кімнаті. Хоча розуміла, що верстат не зависє, пульт управління з червоною кнопкою замкнений на колодку, а зубчасті пилки непорушно стоять, поблискуючи на сонці, все одно було моторошно.

Награвшись на «території», поверталась у двір і там знаходила собі роботу. Довго крутилася навколо труби від турніка, коли в голові паморочилося, змінювала руку і розкручувалась в інший бік. Могла скинути взуття і лазити по деревах або гойдатися на гойдалці. У вихідні моє дозвілля урізноманітнювала музика з розчинених вікон. Слова пісень я не розуміла, але деякі з них подобались: от, наприклад «*Киксин грустїт о матерї*» була сумною, я уявляла маленького хлопчика Киксина, який залишився сам і тужить за мамою, я тужила разом з ним. А коли жіночий голос співав «*Ах, верь мнє, Саш, ах, верь мнє, Саш!*», я співала теж і підтанцьовувала. Вдома у нас не було радіоли, тільки радіо. Варто було його увімкнути, відтіля лунало: «*Цекака Пеесес, Цекака Пеесес*», я не знала, хто така *Цекака*, і радіо слухати не любила.

У дворі росли чотири дерева — стара квона липа і три велетні: береза, горобина й каштан. Дуже тішилася, коли дівчатка навесні просили нарвати бруньок з берези для се-режок або восени червоної горобини для коралів. Ніхто, крім мене, на ці дерева вилізти не міг. Одного разу Миколин кіт Тишко перевальцем побіг за вуличною кішкою і видряпався на каштан. Спритніша киця швидко зіскочила з іншого боку і чкурнула з двору, а Тишко залишився сидіти на каштані й гудіти басом.

Щоби зрозуміти, чому кіт не міг злізти з дерева, його варто описати. Тишко був настільки вгодованим, що скидався на диванну подушку. Ходив поважно, ніколи не поспішав і не нявкав, а гудів низьким басом і мав кумедний розкосий погляд. Загалом був милим, але через могутнє гудіння всі його побоювалися.

Того дня мешканці гуртожитку зібралися під каштаном. Тишко гудів і нервував усю околицю, але ніхто не міг вилізти й порятувати його. Підставляли драбину, але стовбур, як баобаб, розпускав гілки занадто високо. Повернувся з роботи Микола і теж безпорадно стояв під каштаном. Ліда, його мати, ледь стримувала сльози.

— Може, пожежників викликати? — запропонував хтось.

— Ага, будинок у людей займеться, а пожежники придуть з цим келевейком бавитися?

— А може, Маріка вилізе?

— Хто? Та хіба вона вилізе...

Діти побігли мене шукати, але ж я була поряд і все бачила. Знітившись від уваги дорослих, несміливо підійшла до дерева. Не сумнівалася, що зможу, робила це не раз, лише одяг боялася подерти, знизу стара кора порепалась і стирчала гострими виріжками. Але й Тишка було шкода.

Наважившись, скинула взуття й, обійнявши стовбур, пружно уперлась у нього ступнями. Далі підтягнулась і знову уперлася ногами. Обережно подолала частину стовбура з крихкою корою, що обсипалася з-під ніг, а коли дісталася гладкої частини — справа пішла швидше. Жінки тихенько зойкали, задерши голови, чоловіки на них цикали. Скоро дісталася Тишка, але від страху він ще більше вкосів і міцно тримався лапами за дерево.

— Ну давай, Тишо, давай, не бійся, йди до мене, — тихо попросила я.

Нарешті вдалось обхопити kota рукою, він був важким, борсався та тремтів, і я зрозуміла, що разом ми не зліземо.

— Доцю, спробуй доповзти до драбини, я його тут підхоплю, — гукнув дядько Іван, Катюнин чоловік. Він працював

водієм вантажівки і був найдобрішим білявим велетнем у світі. Звідки він тут узявся? Вони з Катюнею і двома синами жили не в гуртожитку, а неподалік, у приватному секторі.

— Давайте швидше драбину, тримайте міцно, не впустіть, бо поприбиваю, — командував дядько Іван.

Підбадьорена підтримкою, я обережно почала сповзати, впираючись животом в кору стовбура. Дядько прийняв у мене kota, спустився на два щаблі вниз і передав людям, далі зійшов сам і став поряд із драбиною. Опинившись в Лідиних руках, Тишко перестав гудіти. Коли я ступила на землю і полегшено видихнула, у дворі гримнули оплески й радісні вигуки.

— Ну, Марушо, я аж зіпрів, — сказав дядько Іван і підхопив мене на руки. — Пушинка! Як ти ту довбню зняла, він же важчий за тебе! Лідко, а ти перестань kota розпихати, уже як підсвинок!

І тоді сусіди вперше почули незнайомий сміх — дзвінкий, заливчастий. Це був мій сміх. Я не знала, що вмю так сміятися.

Зараз упевнено можу сказати, що той день був найщасливішим за всі молочні роки. Сусіди стали помічати мене, тепліше дивитися вслід, згадуючи історію з котом.

Мама чергувала на прохідній день через два і того прекрасного вечора працювала. Хотілося побігти до неї на роботу й розповісти усе. Я не могла зосередитися, крокувала кімнатою, всміхаючись до себе, а потім Ліда принесла цукерок. Важко було витримати стільки емоцій за один день! Ще ніколи я не чекала маму з таким нетерпінням. Ось двері рипнули, і вона увійшла. Мене аж розпирало, але я мовчала, от побачить цукерки, здивується, запитає, звідки це, і я розповім, як рятувала kota, а дядько Іван мене, а потім були оплески, і всі дякували. Вдивляючись у мамине обличчя, урочисто всміхалася і з усіх сил тримала мовчанку. Вона байдужо глянула на стіл, перевела погляд на мене:

— Спати лягай, пізно вже, — вимовила нарешті.

— Поглянь, скільки у нас цукерок! Це Ліда подарувала, я її Тишка зняла з дерева, він видряпався на верх і не міг злізти, й ніхто не міг допомогти, а я змогла, дядько Іван був поряд, тримав драбину. Всі плескали і були такі радісні, і я теж! А ти, мамо?

— Лягай уже спати.

Мамин погляд був скляним і байдужим, як у риби. Хотілося підбігти, кинутись їй на шию, прокричати:

— Я тут! Куди ти дивишся? Подивися на мене, обійми! Я так на тебе чекала! І завжди чекаю!

Але духу не стало. Мовчки умилась і лягла. До цукерок ніхто не торкнувся...

Зміст

До читача	5
Пролог	9
Частина перша. Молочні роки.	17
Частина друга. Школа	26
Частина третя. Мій Енох	54
Частина четверта. Випуск	78
Частина п'ята. Село.	98
Частина шоста. Кохання.	157
Частина сьома. Материнство.	192
Частина восьма. Зона	233
Частина дев'ята. Біла хустинка	319
Примітка	354
Бібліографія	355